

- MINYA KÁROLY 2017. *Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- MINYA KÁROLY 2019. *Új szavak III. Nyelvünk 850 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ 2008. *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ 2021. *Újabb divatszavak. 200 újszerű szó és szójelentés magyarázata példákkal*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- PLI. = *Petit Larousse Illustré 2020*. Larousse, Paris, 2019.
- PRUVOST, JEAN 2022. *Quand «spoiler» spolie la langue française*. <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/quand-spoiler-spolie-la-langue-francaise-20220209> (2022. 03. 01.)
- ROBERT, PAUL – REY, ALAIN – REY-DEBOVE, JOSETTE 2008. *Le Nouveau Petit Robert 2008. Dictionnaire alphabetique et analogique de la langue francaise*. Dictionnaires Le Robert, Paris.
- Toronicza Péter 2019. *A plakát is el tud spoilerezni egy filmet*. <https://promotions.hu/orszagos/zene-film-kultura/2019/10/26/plakat-spoiler-top10-film> (2022. 03. 01.)
- VITOUX, FRÉDÉRIC 2019. *Spoiler ou Spolier?* <https://www.academie-francaise.fr/spoiler-ou-spolier> (2022. 03. 01.)

BÁRDOSI VILMOS

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Lektórium*

A kisebbségi lét folytán a határon túli, s így a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok is, számos államnyelvből származó másodnyelvi homonimával gyarapodtak (erről lásd pl. GAZDAG 2018). Jelen munkában is egy ilyen jellegű jelentésátvétel formájában realizálódó közvetlen kölcsönzésről kívánunk szót ejteni.

A bemutatni kívánt szó a *lektórium*, amely a latin *lectum*, *legere* származéka, ahogyan a *lector*, *lektor*, *lektorál*, *lektorátus* szavak is (TÓTFALUSI 2009: 105). A TESz. (2: 746), az EWUng. (2: 886) és az ESz. (482) is viszont csak a *lektor* szó eredetéről ad számot, a *lektórium*-ot származékként sem említi. BAKOS FERENC (IdSzSz.) szótárában sem találhatjuk meg. A *lectorium* szó a klasszikus latin nyelvben a vonatkozó szótáraink (FINÁLY 1884; GYÖRKÖSY 1963) anyagai alapján nem volt ismert, vagyis késői, feltételezhetően középkori, nyugati egyházi latin fejlemény. Első magyar nyelvi előfordulásáról nincsenek adatok, ugyanis azt az NySz., az OklSz., és az SzT. sem tárgyalja, ami alapján az feltételezhető, hogy szűk, egyházi körökben lehetett csak használatos. A *lektórium* (*lectorium*) ugyanis a középkori, ókeresztény templomokban szentélyrekesztő, a kórut a hajótól elválasztó fal vagy korlát (TOLCSVAI NAGY 2007: 614), amely a korábbi felolvasó emelvényből (olvasóerkélyből) alakult ki. A magyarországi latinságban a *lectorium* a fent említett jelentésekben a 15. század óta dokumentálható (MKLSz. 6: 70). A RévaiLex.

* Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

(12: 570) szerint a szó ekvivalense a *cancellum*, amelyről azt is megjegyzi, hogy átvitt értelemben a szószékre is vonatkozhat (4: 250). A 18. századi adatok alapján a *lectorium* olvasóterem, vagy kölcsönkönyvtár jelentésben is használatos volt (erre vonatkozóan lásd pl. PETROVICH 1974: 316; B. KOROKNAY 1955: 93).

A kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban viszont a *lektórium* szó az orosz nyelvi hatás nyomán egy teljesen más jelentésben is (volt) ismert és használt, bár a KMNySz. nem adatozza. P. CSIGE KATALIN a *lektórium* szót fordításeleméleti szempontból olyan orosz lexikai elemnek tekinti, amely a forrásnyelvben használt alakjában a magyar nyelvi beszélők számára ismeretlen dolgot nevez meg (P. CSIGE 1995: 164). Érdemes lehet azonban azt is megjegyezni, hogy az orosz nyelvi *лекториум* alak *lektórium* formában való átvétele jó példa lehet az orosz *санаториум*, illetve magyar *szanatórium* megfelelés analógiájára történő visszalatinosításra is.

Az újlatin eredetű, elavult *лекториум*, valamint a köznyelvi *лекториум* szavak az SSRLJa. (6: 148), valamint az újabb kiadású AkSl. (9: 125) alapján a nyilvános előadások szervezésével foglalkozó szervezeteket, illetve az ezen előadások megtartására szolgáló helyiségeket jelölik. Hasonló jelentéseket találunk az URES. (2: 314) anyagaiban, illetve ŠVEDOVA (2011: 402) szótárában is. ŠANSKIJ (9: 67) szerint a fent ismertetett szovjetkori *лекториум* belső fejlemény, melyet az is alátámaszt, hogy ebben a jelentésében elsőként 1938-ban említi UŠAKOV (2: 43). A GÁLDI-féle Orosz–magyar kéziszótár (1978: 364) a szó magyar jelentéseként – a korábbi HADROVICS–GÁLDI-féle orosz–magyar szótárakhoz hasonlóan, UŠAKOV nyomán – az ’előadásrendezőség’, illetve ’előadóterem’ megfelelőket adja.

Az 1900-as évek második felének kárpátaljai magyar nyelvű sajtótermékei a *lektórium* szót az egyes településeken működő kolhozok vezető feladatait ellátó, illetve a település más tanult személyeiből társadalmi (valójában politikai és központilag irányított) alapokon szerveződő előadói csoportok megnevezéseként használják. A lektóriumok a kommunizmus szellemiségének terjesztésében játszott szerepük mellett az egymással való folyamatos versengés egyik szegmenseként kerültek értékelésre.

Az előadói csoportok elsődleges feladata a kolhozmunkások általános műveltségének a növelése volt, amelyet a sokszínű előadássorozatok megtartása révén kívántak biztosítani: „Berényi elvtárs úgy szervezte meg a falusi lektórium munkáját, hogy rendszeresen tartsanak előadásokat természettudományi, mezőgazdasági és politikai témákról.”¹ (VZ. 1955.09.22./76. szám, 2).²

A lektóriumok legfontosabb szerepe valójában azonban a propagandamunka, a párt-hűség kialakítása, illetve a kommunista eszmék terjesztése, valamint a szovjet dicsőség és a munkában való minél jobb előmenetelre való buzdítás volt: „Az agitkollektiva, a falusi lektórium, a kulturfelvilágosító intézmények, a komszomolszervezet és női tanács egész munkáját a dolgozók nevelésére, a gazdasági feladatok teljesítésére irányítjuk.” (VZ. 1953.11.15./93. szám, 2); „Berehóvón megnyílt a központi lektórium, amelynek a propagandamunka módszertani központjává kell válnia.” (VZ. 1984.12.15./154. szám, 1). Jól mutatja a *lektórium* szó magyar köznyelvben ismert, vallási vonatkozású jelentésével való

¹ Az idézett példamondatok az eredeti írásmódnak megfelelő formában kerülnek megadásra.

² A példaanyag gyűjtése az Arcanum Digitális Tudománytár (= ADT., <https://adt.arcanum.com/hu>) felhasználásával történt.

szembenállást az alábbi idézet is: „Az ateista irodalom jobb terjesztése és népszerűsítése céljából az iskola könyvtárában a lektórium tagjai könyvkiállítást létesítettek Hálán J., Gorkij M. és más Írók vallásellenes műveiből.” (VZ. 1966.03.05./28. szám, 2).

A lektóriumok az ateista tanok és a pártszellemiség terjesztése mellett természetesen gazdasági és tudományos előadások fórumaként is funkcionáltak: „A falusi lektórium tagjai előadásokat tartanak a kukorica négyzetes fészekrendszerű termesztéséről.” (VZ. 1954.04.25/33. szám, 3); „A napokban a badalovói lektórium tagjai meghallgatták Popovics Iván, a Területi Mezőgazdasági Kutatóállomás tudományos munkatársának «Az atomenergia felhasználása a népgazdaságban» című előadását.” (VZ. 1960.11.03./131. szám, 4). A lektóriumok sikeres működését a felsőbb nyomás helyett a hallgatóság szellemi fejlődés iránti igényével próbálták igazolni: „Most már elegendő kifüggeszteni a klubban a lektórium munkatervét, amelyben feltüntetjük az előadó nevét, az előadás címét, időpontját és a nagyszámú hallgatóság biztosítva van.” (VZ. 1952.02.17./15. szám, 2).

A lektóriumokban előadó személyeket *lektor*-oknak nevezték: „Az elsőfokú párt-szervezetnek foglalkoznia kell a lektórium munkájával, segítenie kell a lektoroknak, hogy azok a választási kampány ideje alatt rendszeresen tartsanak előadásokat politikai, gazdasági és természettudományi témáról” (VZ. 1955.02.06./11. szám, 2); „Előadásokon kívül a lektorok és a kulturfelvilágosító intézmények munkásai beszélgetéseket és újságfelolvasásokat tartanak a kolhozisták részére.” (VZ. 1951.07.22./57. szám, 2). A magyarországi nyelvhasználatban a hasonló feladatokat végző személyeket népnevelőknek, az őket tömörítő előadói csoportokat pedig népnevelőcsoportoknak nevezték (a szó pontos jelentéséről lásd ÉrtSz. 5: 188; a működésükről pedig HUHÁK 2014).

Természetesen a *lektórium* 'felolvasóterem' jelentésben ugyancsak használatos volt: „Nemrég a városi lektóriumban kerekasztal beszélgetést tartottak nemzetközi témára.” (VZ. 1967.03.30./38. szám, 2), s még napjainkban is előfordul a történeti jellegű írásokban: „A megyei lektóriumban zsúfolásig megtelt teremben emlékeztek Petőfi halálának 100. évfordulójára, az előadások magyarul a rádióban is elhangzottak.” (DUPKA 2017:79, 2021: 41).

Érdekes lehet megnézni azt is, hogy az elmúlt évtizedek magyarországi és erdélyi sajtótermékeiben (pl. a Kisalföld, a Népújság, a Háromszék, az Udvarhelyi Híradó stb.) néhány egyéb példától (*zenei lektórium*, *Lektórium Alapítvány* – ez utóbbi ezoterikus előadások szervezésével foglalkozik) eltekintve, elsősorban az Arany Rózsakereszt Nemzetközi Szellemi Iskolája, azaz a Lectorium Rosicrucianum előadásai kapcsán találkozhatunk a szóval (erről részletesen lásd: <https://rozsakereszt.hu>). Vagyis ezek a példák az erős teológiai kötődésük mellett is inkább az orosz nyelvi jelentésben való használatra utalnak, mintsem a szűk körben ismert templomépítészeti terminusra.

Az erdélyi magyar sajtó kapcsán érdemes lehet azt is megjegyezni, hogy a korabeli romániai magyar sajtó a kommunizmus idején a szovjet reáliákról való tudósítások során ugyancsak használta: „Az egyetem és a lektórium fenntartásainak költségeit nagyrészt a közigazgatásügyi minisztérium és a szakszervezetek fedezik.” (Szabad Szó 1948.08.30./221. szám, 4), illetve ugyanezen példával a Népújság (1948.09.05./205. szám, 5. old). Viszont az Erdélyi Digitális Tudománytár (<http://digiteka.ro/fooldal>), illetve az Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár (<https://adatbank.transindex.ro>) anyagai alapján a román köz- és sajtónyelvben sem terjedt el.

Zárszóként elmondható, hogy a szovjet világ és a kolhozéra ateista világszemlélete, bár nyilvánvalóan csak a véletlen folytán, illetve ideiglenes jelleggel, de jól megmutatkozott a fentebb bemutatott kölcsönszói homonima vonatkozásában is, amely révén a magyar szó egyértelmű egyházi kötődését a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban és pártpropaganda erős hatása alatt álló sajtónyelvben is egy teljesen szembenálló jelentéstartalom váltotta fel.

Kulcsszók: lektórium, kárpátaljai magyar nyelvváltozatok, homonimák, keresztény egyház, szovjet propaganda.

Hivatkozott irodalom

- AkSl. = *Большой академический словарь русского языка 1–27 (А–Стоящий)*. Под ред. К. С. Горбачевича. Наука, Санкт-Петербург, 2004–2021.
- P. CSIGE KATALIN 1995. Anyanyelv — idegen nyelv? In: KASSAI ILONA szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. A 6. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya, Budapest, 163–169.
- DUPKA GYÖRGY 2017. *Kárpátalja magyar művelődéstörténete. Kultúrtörténeti fejezetek Trianontól napjainkig*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.
- DUPKA GYÖRGY 2021. *Irodalmi élet Kárpátalján a szovjet időszakban (1944–1991)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.
- ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára 1–7*. Főszerk. BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962.
- ESz. = *Etimológiai szótár*. Főszerk. ZAICZ GÁBOR. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2*. Hrsg. LORÁND BENKŐ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995.
- FINÁLY HENRIK 1884. *A latin nyelv szótára*. Franklin Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest
- GÁLDI LÁSZLÓ 1978. *Orosz–magyar szótár*. Harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GAZDAG VILMOS 2018. Másodnyelvi homonimák a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. *Magyar Nyelv* 114: 347–359.
- GYÖRKÖSSY ALAJOS 1963. *Latin-magyar szótár*. Harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HUHÁK HELÉNA 2014. Népevelők a Rákosi-korszakban. „Ahol a kommunisták elalszanak, ott az ellenség dolgozik”. *Múltunk – politikatörténeti folyóirat* 59/2: 148–188.
- IdSzSz. = BAKOS FERENC, *Idegen szavak és kifejezések szótára. 2.*, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.
- KMNySz. = LIZANEC PÉTER – HORVÁTH KATALIN, *A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára 1–2*. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2012.
- B. KOROKNAY ÉVA 1955. Győr régi könyvkötészete. *Magyar Könyvszemle* 71/88–110.
- MKLSz. = *A magyarországi középkori latinság szótára 1–[6] (+ S1)*. Kiad. HARMATTA JÁNOS etc. Akadémiai Kiadó etc., Budapest, 1987–[2017].
- NySz. = SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND, *Magyar nyelvtörténeti szótár 1–3*. Hornyánszky, Budapest, 1890–1893.
- OkISz. = *Magyar oklevél-szótár*. Gyűjt. SZAMOTA ISTVÁN, szerk. ZOLNAI GYULA. Hornyánszky, Budapest, 1902–1906.
- PETROVICH EDE 1974. A 200 éves Klimó-könyvtár történetéhez. *Magyar Könyvszemle* 90: 315–325.
- RévaiLex. = *Révai nagy lexikona 1–21*. Szerk. RÉVAI MÓR / VARJU ELEMÉR. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1911–1935.

- ŠANSKIJ = *Этимологический словарь русского языка*. Выпуск 1–11 (А–Н). Под ред. Н. М. Шанского. Издательство Московского университета, Москва. 1963–2014.
- SSRLJa. = *Словарь современного русского литературного языка* 1–17. Издательство Академии наук СССР, Москва–Ленинград, 1950–1965.
- ŠVEDOVA 2011. = *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*. Отв. ред. Н. Ю. Шведова. Издательский центр «Азбуковник». Москва.
- SzT. = *Erdélyi magyar szótörténeti tár* 1–14. Főszerk. SZABÓ T. ATTILA etc. Kriterion Könyvkiadó etc., Bukarest etc., 1975–2014.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2007. *Idegen szavak szótára*. A magyar nyelv kézikönyvtára 2. Osiris Kiadó, Budapest.
- TÓTFALUSI ISTVÁN 2009. *Klasszikus szócsaládfák. Nyelvünk görög és latin eredetű szavai*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 96. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- URES. = *Український радянський енциклопедичний словник* 1–3. Гол. ред. М. П. Бажан. Голов. ред. УРЕ АН УРСР, Київ, 1966–1968.
- UŠAKOV = *Толковый словарь русского языка* 1–4. Под ред. Д. Н. Ушакова. ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., Москва, 1935–1940.
- VZ. = *Vörös zászló*. Az UK(b)P berehovói körzeti bizottsága, valamint a dolgozók képviselői Kárpánton túli területi, berehovói körzeti szovjetének lapja. 1945–1990.

Lektórium

In this paper, we deal with the word *lektórium* ‘lectorium’. The word, of Neo-Latin origin, had ecclesiastical connotations in the Hungarian language, and denoted the sanctuary of the early Christian church. In Transcarpathian Hungarian language varieties, on the other hand, the word *lektórium* was known and used as a Russian development as one of the most important tools of Soviet party propaganda dissemination, as the equivalent of Hungarian “social education” groups.

Keywords: *lektórium*, Transcarpathian Hungarian language, Transcarpathian Hungarian language varieties, homonyms, Christian church, Soviet propaganda.

GAZDAG VILMOS

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

A *szoplat* ’*szoptat*’ tájszóról

A *szoplat* ige köznyelvi értelmező szótárainkban (pl. ÉrtSz., ÉKsz.², ÉrtSz.+) nem található. A TESz.-ben sincs erre írásos adat. Ez a ritka előfordulását, archaikus szavunk elsősorban a dél-dunántúli tájszavaink közé tartozik (ÚMTsz. 5: 204, illetve az újabb regionális tájszótárakban: AmTsz. 380, BoTsz. 269, HhSz. 215, VöTsz. 444; vö. még SzlavSz. 3: 130), a köznyelvivel megegyező jelentéssel (’anya gyermekét, állat kölykét emlőjéből táplálja’). A *szoptat* műveltető ige alaktani változatának tűnik, így akár alakí-